

Соціокультурний міф в історичному романі Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій»

У статті вивчається соціокультурний міф, зароджений у певних суспільних колах на конкретних географічних територіях, який відображено в цьому романі. Проаналізовано метаісторичну роль царя Петра в контексті соціокультурного міфу про нього, наповненого апологетичним й антагоністичним змістом. Д. С. Мережковський наводить ті самі аргументи стосовно Петра-антихриста, які проголошували старообрядці на початку XVIII ст. Особистість Петра побудована на антитезі: цар – носій суто індивідуальних рис, а його син, Олексій, висловлює ідеї народного духу. Олексій, на відміну від батька, – людина Божа. Міф стверджує, що він названий на честь Святого Олексія – людини Божої. Соціокультурний міф, що складає основу роману «Антихрист. Петро і Олексій», тісно пов'язаний із релігійним світоглядом письменника, який сфокусував свою увагу на історико-міфологічних аспектах образу Христа.

Ключові слова: соціокультурний міф, апологетичний та антагоністичний міфи, антиномічні образи, історіософський роман.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роман Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій», як і вся трилогія «Христос і Антихрист», – це етап розвитку жанру історичного роману XIX–XX ст. Головна сюжетна лінія твору пов'язана з історичними подіями епохи Петра Великого. У третій частині трилогії Д. С. Мережковський намагався розкрити метаісторичну роль царя Петра у світовій історії, піддавши художньому осмисленню соціокультурний міф про нього, який сформувався у двох варіантах: апологетичному й антагоністичному. Б. А. Успенський зазначив: «формування двох варіантів міфу зумовлено тим, що відправник та одержувач повідомлення (Петро і соціум) користувалися різними мовами при одних і тих же засобах вираження» [6, с. 187]. Петро Перший був здатний іменувати себе «Богом» і «Христом», не випадково цар прийняв титули «імператора», «великого», «батька вітчизни», що повинно було слугувати, згідно з офіційною доктриною, меті прославлення перемог російської армії, величі й могутності держави. Адже мовою соціуму це означало, що Петро Перший очолив церкву, оголосив себе патріархом і, більше того, претендував на божественні прерогативи. Цю думку підтверджують найменування Петра «Великим» і «Першим», сприйняте як зазіхання на право бути «альфою», що припустимо лише у сфері сакрального. Б. А. Успенський робить висновок: «Петро цілком свідомо ігнорував свою рідну мову як неправильну, визнаючи єдино правильну імпортовану мову західноєвропейських культурних уявлень» [6, с. 291].

Поштовхом до нової історичної колізії й виникнення нового соціокультурного міфу стало прибуття з-за кордону Петра Першого 25 серпня 1698, рівно за п'ять днів до того, як очікувалася поява Антихриста. Цар, під впливом вражень від західної культури, нав'язав суспільству низку культурних нововведень: гоління борід, відмова від ритуалу поклоніння святим мощам і батьківським могилам після тривалої подорожі, відмова від патріаршого благословення на початку нового року, уведення тютюнопаління та вживання кави. Подібне реформування суспільства, яке збігалось з очікуванням кінця світу, обростало чутками, які мали доволі слушні аргументи, що й стало поштовхом до породження нового соціокультурного міфу. Народ дійшов висновку, що законного царя за кордоном підмінили на німця. Підігрівалася ця думка розрахунками й аргументами переписувача книг, автора памфлету на Петра Першого – «антихрист» Г. Талицького (перша пол. XVII ст. – 1701): згідно з Писанням, восьмий цар буде антихристом, а Петро Перший нібито і є восьмим царем у династії московських царів.

Неконсолідоване суспільство в тоталітарній державі інформаційно обмежене. Певна частина мислячих людей різного соціального стану породжує ідеологізовані міфи як результат відображення власних поглядів на певні історичні події, зокрема – на царську особу або її оточення, що й простежуємо в романі Д. С. Мережковського. Це питання надзвичайно актуальне в умовах сучасної історії, коли імперські амбіції окремих держав негативно впливають на цивілізований устрій світу, гальмують рух прогресивних суспільних процесів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Якщо перший варіант соціокультурного міфу (апологетичний) усіяло підтримувала й зміцнювала офіційна державна ідеологія й література XVIII ст., то другий (антагоністичний) відображав загалом негативне ставлення народних мас до Петра Першого та його реформ. Сферою побутування антагоністичного міфу стала фольклорна традиція й старообрядницька література.

Одночасно у XVIII ст. на Заході склалися власні, переважно літературні, варіанти апологетичного й антагоністичного міфу. Мабуть, найбільш вагомий унесок у формування західноєвропейського міфу зробили Вольтер і Ж. Ж. Руссо. У Росії твір Вольтера «Історія Російської імперії за Петра Великого» (фр. «Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le Grand», 1759–1763) зустріли без особливого захоплення, адже письменник не ідеалізував Петра. Так, в «Історії Карла XII» (фр. «Histoire de Charles XII, 1730»), з глибоким співчуттям оповідаючи про реформаторську діяльність Петра Першого й прославляючи його військовий геній, Вольтер підкреслював, що «засновник Росії» не мав «головного достоїнства», необхідного тому, хто поставив собі за мету «переробляти людей» людяністю: «він долучив народ до цивілізації, а сам залишився дикунном» [2, с. 109]. Згадав Вольтер і про страту стрільців у 1698 році, про вбивство царевича Олексія (1690–1718), хоча певною мірою виправдовував ці вчинки Петра, уважаючи, що російський цар був «більшою мірою монархом, аніж батьком» [2, с. 112].

На відміну від Вольтера, ставлення Ж. Ж. Руссо до Петра Першого було загалом негативним: «залучення до європейської цивілізації згубне для Росії, якій слід було залишитися самобутньою, а реформа повинна була полягати не в зміні національного укладу, а у відновленні народного суверенітету, що для нації означає зробитися самою собою» [5, с. 233].

Кінець петровського циклу російської історії відроджував те ж есхатологічне почуття, приводив у дію ту саму архетипічну програму, що й на його початку. Тому в центрі проблематики культури кінця XIX – початку XX ст. виявилися дві постаті, два образи, які наприкінці XVII – початку XVIII ст. були діючими особами соціокультурного міфу, що зароджувався: Христос, котрий поклав початок історії християнства, і Петро Перший, який започаткував історію петербурзького циклу.

Очікування Д. С. Мережковським та іншими діячами релігійного відродження швидкої появи Ери Святого Духа, якій, згідно з християнською доктриною, має передувати Страшний Суд, типологічно збігалось з настроями XVIII ст. і ніби «програмувало» появу нових варіантів соціокультурного міфу про Петра Першого як про Антихриста.

Роман Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій» досліджували в різних аспектах: «концепція історії» (Т. В. Воронцова); «історіософська концепція» (Г. В. Дехтярьонок); «міфологема «кінця історії»» (Т. І. Дронова); «історична особистість і художній вимисел у романі» (О. Ю. Круглов). Соціокультурний міф у структурі роману Д. С. Мережковського «Антихрист. Петро і Олексій» ґрунтовно не досліджено, тому потребує певного осмислення на основі здобутків сучасного літературознавства.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – дослідити метаісторичну роль царя Петра в контексті соціокультурного міфу, що має апологетичний та антагоністичний зміст, а також його сина Олексія, представленого в художньому контрастному ракурсі. Основні завдання – вивчити модуляції міфу про Петра Першого; розкрити сутність міфічних елементів, пов'язаних із сином Петра – Олексієм; простежити оцінні версії стосовно особистості Петра та його сина, а також Російської імперії як держаного устрою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Створюючи власний варіант соціокультурного міфу про Петра Першого, Д. С. Мережковський орієнтувався на міфологічні уявлення, що склалися на стику XVII–XVIII ст. Характерно, що автор наводить ті самі аргументи на доказ, що Петро і є істинний Антихрист, які наводили старообрядці на початку XVIII ст. котрі і стали ядром антагоністичного міфу про Петра, а також народну версію щодо цієї історичної особистості.

Народ у романі представлений як самостійна сила, хоча й різномірна, однак така, що має особистостей із народу, здатних принести своє життя в жертву, як це зробив, наприклад, Докукін. Значна частина була налаштована до бунту, цю ідею підтримував старець Корній. Подібний радикалізм пов'язаний із підступністю окремих представників церкви (Федоска Яновський, Феофан Прокопович) – порушників таємниці сповіді, оскільки священники отримали розпорядження доносити

в Таємну канцелярію на тих, хто на сповіді зізнається про свої гріхи щодо державних злочинів. Церква в романі Д. С. Мережковського слугує державі-«антихристу». Так, помираючи від тортур, Олексій здогадався, хто винен у його долі, царевич Олексій крикнув священникові: «Хами, хами всі до одного!... Церкву антихристу продали» [4, кн. 10, с. 228].

Образи Петра й Олексія побудовані на антитезі: цар Петро – носій індивідуалістичного начала, його син Олексій – виразник ідеї народного духу. На землі перемагає Петро, але Олексій сподівається на правду Небесну: про це свідчить епізод, коли перед Олексієм, який уже помирав, постає видіння Іоанна у вигляді світлого старця.

Д. С. Мережковський – письменник зламного (порубіжного) часу, коли суперечності набувають найбільшого загострення. Письменник талановито відтворював антиномії, його світобачення, антиномічне за своєю суттю, породжувало антиномічні концепції. Літературознавець В. В. Гіппіус (1890–1942) у статті «Гоголь» (1924) влучно назвав Д. С. Мережковського «любителем роздвоєнь» [1, с. 155]. У романі «Антихрист. Петро і Олексій» під час розв'язання історичного конфлікту по різні боки барикад перебувають батько й син, язичництво та християнство. Так, з одного боку, цар докоряє своєму оточенню за те, що вони всі зрадники, підтримують його сина: «Всі ви з ним за одно» [4, кн. 7, с. 93]. Але все, що б не робив цар, так чи інакше пов'язано з думками про власного сина, навіть, коли Петро Перший під час страти стрільців ходив із сокирою в руках, «засукавши рукава як кат» [4, с. 103], і рубав голови. Одна з жертв підняла голову – це був юнак, який нагадав правителю свого сина Олексія: «Олексійко, хлопчик мій рідненький! Уявилося йому... як ... він прокрався потайки вночі до спальні царевича, наклонився над його ліжком, взяв на руки сонного, і обіймав, і цілував...» [4, с. 103]. Письменник у такий спосіб вивчає ситуації, які лежать в основі суспільної конфронтації. Через неможливість зробити однозначні висновки у зв'язку з різноманітними проявами життя Д. С. Мережковський представляє філософсько-релігійні погляди в досить складних контекстах: використовує діалоги, висвітлює конфлікти ідей та світоглядів. Думки про вбивство сина набирають космічних обертів. Це для Петра найстрашніше й найважливіше питання: «... важливіше, ніж Соф'я, стрільці, Європа, наука, армія, флот, Петербург, Полтава; що тут вирішується вічне: на одну чашу терезів буде покладено все, що він зробив великого, доброго; на іншу кров сина – і як знати, що переважить» [4, с. 104]. Внутрішній конфлікт, у якому представлений непримиренний двобій одночасно батька й царя, не може бути вирішеним ніколи: «Пробачити сину – знищити Росію; стратити його – знищити себе. Він відчував, що цього ніколи не вирішити» [4].

Д. С. Мережковському притаманне осмислення історії в релігійному розумінні, він пов'язує хід історії з релігійними істинами, які «... є носіями певної містичної правди, втіленням якоїсь ідеї» [7, с. 79], як влучно висловилася дослідниця творчості письменника Н. О. Царьова. Саме тому автор роману «Антихрист. Петро і Олексій» виводить ситуацію в релігійну площину. Петрові нібито відкривається таємниця «що значить – Син і Батько» [4, с. 105–106]. Роздуми царя приводять його свідомість до біблійних істин: «Бог так полюбив світ, що віддав за нього Сина Свого, Єдиного Свого... Кров'ю Сина, Батьківський гнів вгамовується» [4, с. 105].

Психологічний двобій батька й сина набирає трагічних обертів. У душі царя Петра перемогу отримують не батьківські почуття, а відповідальність за державу, якій, на думку правителя, загрожують учинки рідного сина. Саме тому Петро Перший хитрощами намагається отримати від Олексія інформацію, відтворивши довірливу атмосферу: «Батько гладив йому волосся, цілував його в лоб, в губи, в очі, з материнською ніжністю» [4, кн. 8, с. 109]. Спостерігаючи цю картину, влучно характеристику царю дав граф А. П. Толстой (1645–1729), який, до речі, брав активну участь у слідстві та суді над царевичем Олексієм (1718), за що отримав матеріальні блага, посади та титули й став довіреною особою царя Петра: «Зацілує яструб курочку до останнього пір'ячка» [4, кн. 8, с. 109]. Довірливий Олексій так прореагував на батьківські пестоші: «Теперішнє, минуле, майбутнє – все зникло. Він пам'ятав, бачив, відчував тільки одне: батько любить його. Нехай на мить» [4, с. 110]. Скориставшись емоційним станом Олексія Петро розпитував його про втечу. Характер запитань батька наштовхнув царевича на думку, що отець Варлам порушив таємницю сповіді. Результатом цієї «довірливої» бесіди стали звірячі катування людей. Так, зокрема, майор Степан Глібов, звинувачуваний у зустрічах з дружиною Петра, був посаджений на кіл, який «через потилицю вийшов назовні» [4, с. 137].

Суперечливість натури Петра міститься в якійсь підсвідомій площині. Він був сміливим воїном, не боявся катувати людей, але страшенно боявся тарганів, коли він їх бачив, то робився блідим і зляканим: «... здається, ще трохи, і він би втратив свідомість або б з ним стався випадок, як із боягузливою жінкою»; «історики не повірили б, що переможець Карла XII помер від дотику тарганячих лапок» [4, кн. 3, с. 129]. Петро пожалів ластівку, життю якої загрожувала небезпека, але замордував сестру, знущався над дружиною й мав намір розправитись із сином. Його всім відоме прагнення до просвітництва має досить суперечливий відтінок. Розповсюджуючи в народі «цифірь, навігацію, фортифікацію та інші нижчі прикладні знання», він «ніколи не допустить своїх підданих до істинного просвітництва, яке потребує свободи» [4, с. 144]. Цар зробив операцію голландській купчисі, яка померла не стільки від хвороби, стільки від операції. На поминках цар «пив і веселився», вважаючи себе «великим хірургом» [4, с. 127]. У нього була «хвороблива анатомічна допитливість» [4, с. 127], він анатомував після смерті своїх найближчих родичів, а також мав пристрасть рвати зуби. Спостерігаючи за цією стихійною особистістю, іноземні представники висловлювали невтішні прогнози стосовно розвитку Росії. Так, граф К. Піппер (швед. Carl Piper, 647–1716), який під час битви під Полтавою (1709) потрапив до російського полону, згадував слова Г. В. Лейбніця (нім. Gottfried Wilhelm von Leibniz, 1646–1716): «Москва буде другою Туреччиною і відкриє шлях новому варварству, яке знищить все європейське просвітництво» [4, с. 145]. Більш категоричним був вислів австрійського резидента О.-А. Плеєра (англ. Otto Anton Pleyer, у Москві з'явився в 1692 році): «Росія – залізний колос на глиняних ногах. Впаде, розіб'ється – і нічого не залишиться» [4, с. 145]. Фрейліна Арнгейм у своєму щоденнику писала: «Ця людина і дуже хороша, і дуже погана» [4, с. 131]; «кращий він чи гірший за людей, не знаю, але мені іноді здається, що він – не зовсім людина» [4, с. 132].

Особливо радикальним був супротив проти влади «не зовсім людини» (царя-антихриста) з боку скитників¹: «Згоримо! Згоримо! Не дамося антихристу! ... Баби й діти гучніше за чоловіків кричали: «Біжи, біжи в полум'я! Запалюйся! Тікаймо від мучителів» [4, кн. 8, с. 170]. Кількість жертв була вражальною: у Палеостровському скиту спалили себе живцем 2700 осіб, на Пудожському погості згоріло 1920 душ. Ось один із епізодів цих страшних трагедій, спрямованих на боротьбу із царем-антихристом: «Дітей-підлітків всадили на лавки; їхній одяг прибили гвіздками так, щоб вони не могли відірватися... Одна вагітна баба шойно народила дівчинку. Її поклали тут же на лавці, щоб хрестити хрещенням вогненным» [4, кн. 8, с. 170].

Д. С. Мережковський намагався збалансувати емоційне тло твору, використовуючи гумористичні епізоди: «Петро встав рано. «Ще чорти в кулачки не били», бурчав сонний денщик, який розпалював піч» [4, кн. 7, с. 70]. Гвінейський папуга в присутності царя кричав: «Здоров'я бажаю, ваша величність», а також «попка дурак» [4, с. 84–85]. Папуга поєднав разом ці два висловлення: «Ваша величність... дурак!» [4, с. 84]. Але ці гумористичні епізоди майже розчинюються в масштабній історичній трагедії.

Кульмінаційним залишається епізод страти царевича Олексія. Його підняли на дибки й наносили безліч ударів батогами. Петрові видавалося, що кат наносить слабкі удари, тому вихопив батіг у нього й почав бити сина: «Удари були невмілими, але такими страшними, що могли переламати кістки» [4, кн. 9, с. 231]. Ганноверський резидент Х. Ф. Вебер (нім. Friedrich Christian Weber, ?–1739), сповіщаючи з Петербурга про смерть царевича, написав пророцький текст: «У Росії колись все скінчиться жахливим бунтом, і самодержавство впаде, оскільки мільйони взивають до Бога проти царя» [4, с. 234].

Прощатись із царевичем Олексієм першим підійшов митрополит Стефан: «Стефан хоронив у ньому все, що любив – всю старовину московську, ... свою останню надію – «надію Російську» [4, с. 237]. Автор роману «Антихрист. Петро та Олексій» наголошує, що «для народу залишився він і після смерті своєї «надією Російською» [4, с. 239].

Побутує міф, що сина Петра Першого назвали на честь Святого Олексія – людини Божої, котра страждала за Христову віру, але його не визнав і не зрозумів власний батько. Д. С. Мережковський використав цей міф, який, до речі, міцно закріпився в народній свідомості, у своєму романі: мається на увазі епізод, коли царевич наспівує на голубиному даху псалми Олексія – людини Божої. Поруч із

¹ Загальна назва таємних розкольніцьких пустельників.

народним міфом поширювали й провладний міф про царевича, авторами якого були і цар Петро, і його найближче оточення. Царевича Олексія характеризували як людину безвольну, обмежену морально й духовно. Царевич Олексій, антагоністично налаштований до свого батька, не визнавав його прагнення стосовно побудови петровського Парадиза, оскільки на власні очі бачив: «Люди залишалися без хліба, без даху і помирали, як мухи. Небіжчиків не встигали ховати й тягли, як пададь, у загальну яму» [3, с. 6].

Д. С. Мережковський піддавав ревізії усталене уявлення про Олексія – руйнівника всього нового, апологета допетровської Русі. Погляд письменника на відому історичну особистість досить оригінальний. Він висвітлює його як прогресивну людину, яка закликає визнавати культуру інших народів. Перебуваючи за кордоном, царевич Олексій «... ледве утримував сльози. Ніколи ще, здавалося б, він так не любив Росію, як зараз. Але він любив її новою всевітньою любов'ю, разом з Європою; любив чужу землю як свою» [4, кн. 6, с. 10]. По суті, міфи про царевича Олексія вилилися в ситуацію «соціально-утопічних мрій непривілейованих прошарків населення». Соціально-утопічна легенда про царевича Олексія – плід народної культури, яка відображає духовні потреби та сподівання народу, тобто формується певне світобачення, здатне кардинально вплинути на формування прогресивних суспільних зрушень. Філософсько-релігійні роздуми письменника набувають максимальної глибини, концентруючись в останньому рядку роману: «Осанна! Антихриста переможе Христос!» [4, с. 288] – це підсумок роздумів письменника, який мріяв про об'єднання людей у Царстві Духа Святого.

Концепцію символістської літератури письменник зводить до найголовнішого положення: віра в Бога як єдина передумова правди, справедливості та краси. Історіософський роман Д. С. Мережковського орієнтований на поетику міфу як архетипічну структуру, – своєрідне відображення глибинної народної свідомості, утілення культури як результату історичної специфіки епохи, творчої діяльності і творчого зв'язку поколінь.

Об'єктивізацію творчої свідомості Д. С. Мережковського визначали символістська репрезентація відповідностей земних і потойбічних явищ, просторова перспектива й часова динаміка художніх образів, створення власної міфопоетичної космогонії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Д. С. Мережковський відтворив символістську міфологію історії, сутність якої полягає в боротьбі духа та плоті, Христа й антихриста. Рубіж XIX–XX ст. характеризується загальною міфологізацією культури. У романі «Антихрист» («Петро і Олексій») демонструється модуляція міфу про царя Петра Першого, якого «підмінили»: спочатку – у дитинстві, удруге – коли він у статусі царя поплив за море, і, нарешті, Петра підмінив антихрист. Дуалістична природа художнього образу сина Петра Великого – Олексія: його ім'я оповите міфічними елементами. Побуває міф, що таке ім'я йому надане на честь святого Олексія – людини Божої, яку не визнав батько. Царевич Олексій страждає за Христову віру й тому зазнає всіляких утисків. Інший підхід пов'язаний із міфом про Олексія, що має безліч вад і є прямим ворогом батька, якому син заважає втілювати державні реформи в життя. Своєрідний новаторський підхід Д. С. Мережковського до історичного матеріалу – свідчення першого досвіду російського історико-міфопоетичного роману, побудованого на авторській релігійно-філософській концепції. Розвиток світової історії Д. С. Мережковський сприймає в поетапному русі: язичництво (теза) змінюється антитезою – церковним християнством із його неприйняттям плоті та всього світського, до того ж, на думку письменника, церковні догмати є суперечнісні істинному вченню Христа. І тільки в очікуваному царстві «Третього Заповіту» плоть і дух будуть нарешті об'єднані. Незважаючи на те, що історичні романи Д. С. Мережковського мають міцну філософську концепцію світу, у них проспостежується певне порушення логіки історичних фактів, хоча автор їх ретельно вивчав, але впроваджував до сюжету відповідно до власної філософської концепції. Письменник протиставляє персонажів роману. Не завжди дотримуючись логіки їхніх характерів, автор використовує антитезу, досягаючи парадоксального ефекту, притаманного парадоксальній історичній епосі. Перспективним напрямом дослідження роману Д. С. Мережковського слід уважати зображення досвіду метафізичного (есхатологічного) прочитання історії, тісно пов'язаного з міфами та євангельськими сюжетами, які сприяли утворенню метафізичних образів.

Джерела та література

1. Гиппиус В. В. Гоголь : [статья] / Василий Васильевич Гиппиус. – Ленинград : Мысль, 1924. – 239 с.
2. Заборнов П. Р. Русская литература и Вольтер / Петр Романович Заборнов. – Ленинград : Наука, 1978. – 245 с.
3. Мережковский Д. С. Больная Россия / Дмитрий Сергеевич Мережковский. – СПб. : Общественная польза, 1910. – 276 с.
4. Мережковский Д. С. Христос и Антихрист: Трилогия / Дмитрий Сергеевич Мережковский. – М. : Книга, 1990. – Т. 4. – 1990. – 638 с.
5. Руссо Ж. Ж. Трактаты / Жан-Жак Руссо. – М. : Наука, 1969. – 704 с.
6. Успенский Б. А. Histori sub specie semioticae / Б. А. Успенский. // Культурное наследие Древней Руси – М. : Наука, 1976. – 460 с.
7. Царёва Н. А. Русский символизм: основные принципы и историософия (на материалах творчества Дм. Мережковского, В. Брюсова и А. Белого) : монография / Н. А. Царёва. – Владивосток : Изд-во ВГУЭС, 2005. – 190 с.

Дудников Николай. Социокультурный миф в историческом романе Д. С. Мережковского «Антихрист. Петр и Алексей». В статье изучается социокультурный миф, зарождающийся в определенной общественной среде и конкретной географической территории, нашедший свое отражение в исследуемом романе. Анализируется метаисторическая роль царя Петра в контексте социокультурного мифа о нем, имеющего апологетическое и антагонистическое содержание. Д. С. Мережковский приводит те же аргументы, касательно Петра-антихриста, которые использовали старообрядцы в начале XVIII ст. Личность Петра построена на антитезе: царь – носитель индивидуального начала и его сын, Алексей, – выразитель идеи народного духа. Алексей, в отличие от отца, – человек Божий. В мифе утверждается, что он назван в честь Святого Алексея – человека Божьего. Социокультурный миф, составивший основу романа «Антихрист. Петр и Алексей», тесно связан с религиозным мировоззрением писателя, сфокусировавшего свое внимание на историко-мифологических аспектах образа Христа.

Ключевые слова: социокультурный миф, апологетический и антагонистический мифы, антиномичные образы, историософский роман.

Dudnicov Nicolas. The Socio-Cultural Myth in the Historical Novel by D. S. Merezhkovskiy «Antichrist. Peter and Alexis». The article studies the socio-cultural myth that originates in certain social surroundings as well as a geographical area and finds its reflection in the novel in question. It analyzes the meta-historical role of the Tsar Peter in the context of the existing socio-cultural myth of him with apologetic and antagonistic contents. In his novel D. S. Merezhkovskiy appeals to the same arguments used by the Old Believers early in the eighteenth century in relation to Peter Antichrist. Peter's personality is based on the antithesis showing the Tsar who is the embodiment of the individual as opposed to the 'purely Christian' figure of Tsarevich Alexis. The myth claims to have been named in honor of Saint Alexis, a slave of God. The socio-cultural myth serving as a plot for the novel «Antichrist. Peter and Alexis», is connected with religious views of the writer who focuses his attention on historical and mythological images of the Christ.

Key words: socio-cultural myth, apologetic and antagonist myth, antonymic images, historiographical novel.

Стаття надійшла до редколегії
17.11.2016 р.

УДК 82.161.2-92.09(477.82)

Людмила Жванія

Тарас Шевченко й Леся Українка в реценції Євгена Сверстюка

У статті досліджено проблему сприйняття творчості Тараса Шевченка й Лесі Українки публіцистом, літературним критиком, дисидентом Євгеном Сверстюком. Доведено тезу про те, що, руйнуючи сформований радянським шевченкознавством образ поета-революціонера, критик творить свій миф, у якому Т. Шевченко постає національним пророком, здатним досягнути істини, справжнє життя якого – у вічності. Комунікативна мета автора – досягнути змін у способі мислення й сприйнятті реципієнта; спонукати читача поглянути на сучасність під іншим кутом зору. Обґрунтовано тезу про те, що критик творив свій героїчний миф Лесі